

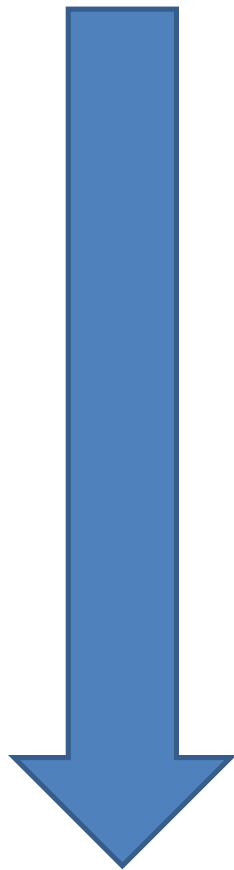
Домашнє завдання
7 клас

Предмет «Народознавство»
02-01-2025

На уроці ми трошки погралися, повторюючи тему «Українська хата», оскільки цієї суботи, 02.08.2025 напишемо ІСПИТ по темах Українська хата та «Українська Витинанка». Обидві лекції додаю сюди, а презентації дивіться в домашніх завданнях від 01.11.25 та 12.14.24.

Увага: субота 8 лютого - останній день, коли я прийматиму попередні домашні завдання: **5-6 речень** про типові риси, будову та оздобення української хати та практичну роботу- витинанку «Дерево життя».

З повагою, вчителька народознавства Оксана Заваденко

Тема Українська витинанка

Витинанки (від українського слова — «витинати» — «вирізувати») — вид давнього слов'янського, зокрема українського народного декоративного мистецтва. Включає сюжетні та орнаментальні прикраси житла — ажурні, силуетні тощо. Виготовляється за допомогою ножиць, ножа, сокирки тощо знарядь. Матеріалом для витинанок є папір (білий або кольоровий), дерево, рослинні заготовки, шкіра. Використовують витинанки для прикрашання приміщення — стін, вікон, полиць, коминів, печей, а також одягу. Витинанки застосовують як у побуті, так і перед релігійними чи світськими святами.

Історія витинанки

Традиції аналогічні до витинання на території України віднаходять зокрема у трипільській кераміці.

З тканини та шкіри елементи витинанок ми зустрічаємо в народному одязі, наприклад на гоцувальських кептарях та полтавських керсетках.

Українські народні паперові витинанки, як прикраси сільських хат, з'являються у **середині XIX(19) ст.**

Прадідом сучасної витинанки стали **кустодії**. Це були підкладки для печаток. До винайдення паперу кустодії робилися зі шкіри і висіли біля документів-грамот на міцних шнурках. Виготовляли їх у формі квадрата, круга, краї якого обов'язково виступали на декілька сантиметрів з-під печатки, щоб оберігати її від пошкоджень. Паперові кустодії (XVII-XVIII ст.) теж вирізалися з виступаючим краєм, їх прикрашали ажурними прорізами, а середина лишалася цілою для відтиску. Для їх витинання папір згортався в декілька разів так, як і сучасна витинанка. Тому і вважаються кустодії своєрідними прототипами українських витинанок. Авторами кустодій були писарі сотенних, полкових та Генеральних канцелярій, а географія їх розповсюдження була досить широкою: Київ, Вінниця, Львів, Батурин, Кам'янець-Подільський. Коли ж папір став значно дешевшим, то кустодії почали виготовляти з нього.

З цього часу витинанка входить у більш частий вжиток і простих селян. Нею прикрашали хати знадвору, вінка, сволоки, печі, а особливо ванкір-перехід з "курної" хати до "мальованої". Витинанку часто використовували поряд з розписом, а іноді і замінювали нею останній, адже це було зручно, коли треба було білити хату. На жаль, саме через цю причину ми рідко можемо бачити в музеях стару автентичну витинанку, адже її життя було надзвичайно коротке-рік чи два.

Витинанки кожного регіону різнились орнаментами та зображеннями, так витинанки західних областей розмиті та дрібно орнаментовані, як і писанки та рушники цих земель. Найбільш поширеними витинанки були на Поділлі, Подніпров'ї та Прикарпатті. На Подніпров'ї вони часто доповнювали хатні розписи.

Для Поділля властиві два типи розташування витинанок на стінах — шпалерний і килимовий. На Прикарпатті їх наліплювали поздовжніми стрічками попід стелею, по сволоку, навколо вікон. Витинанки побутували у поєднанні зі шкіряними прикрасами, настінними розписами, вишивками, збагачуючи свої форми й орнаментальні мотиви. Подільські витинанки продовжують величність і монументальність народних килимів, гончарних розписів, вишивок краю.

Витинанки Дніпропетровщини перегукуються з петриківським розписом, особливо сюжетами і більш схожі на картини-аплікації.

Витинанки, як і мальовки, мали стійку композиційну структуру. Основним мотивом петриківської витинанки є «дерево життя». До різновидів мотиву «дерева» відносяться декілька квіткових композицій: гілка («галузка»), «суцвіття» («китиця»), «букет», «вазон», «квітка». Рідше зустрічаються жанрові композиції, до яких входять стилізовані зображення людей і тварин. Вирізані з кольорового паперу витинанки наклеювали на стіну.

За технологічними та художніми особливостями витинанки поділяються на:

- **ажурні** — виготовляються з одного аркуша паперу, зображення міститься у прорізах;
- **силуетні** — зображення виступає силуетом;
- **одинарні** — виготовляються з одного аркуша паперу;
- **складні** — аплікаційні з кількох аркушів паперу, тому майже завжди багатоколірні.

За технікою виготовлення і способом подачі зображення складні витинанки поділяються на **складені** (великомаштабні твори, зображення яких утворені з окремих елементів, складених поряд один з одним, гармонійно поєднаних між собою в єдине ціле) і **накладні** (накладні одна на одну «гіркою»).

За *формою* витинанки можуть бути різноманітними й нагадувати кола, ромби, квадрати, овали, смужки, і навіть утворювати складні сюжетні композиції.

Витинанки бувають таких груп:

- фігурки — силуетні витинанки, витяті за контуром;
- розетки — ажурні витинанки, що складаються з розеток, зірок, ромбів, квадратів (усі одинарні) та накладних «сонечок»; до них відносять витинанки «**сніжинки**».
- дерева — сюжетно-декоративні витинанки, будуються відносно вертикальної осі: дерево, дерево з пташками, гілка, букет, вазон і под.;
- стрічки — смужки з одnobічною або двобічною композицією орнаменту;
- шпалери — витинанки, які складаються з таких типів композиційної структури: центральна, рядова, сітчаста, вільне заповнення;
- фіранки — рід паперових прикрас, як ускладнений варіант одинарних стрічкових витинанок;

Але на скільки б не були різними витинанки в різних куточках нашої країни, все ж вони вражають притаманним українському народному мистецтву колоритом, традиційністю у виконанні та використанні самих оздоблень.

Декоративна квітка. Витинанка «Дерево життя»

Тема: Традиційна будова та оздоблення житла в Україні.

Традиційно з давніх давен українці жили в **хатах**. Будова хати, її зовнішній та внутрішній вигляд мало змінилися впродовж століть. Єдине, що змінилося, це те, що давніше переважали *однодільні* хати – які мали лише одну велику кімнату. Пізніше, конструкція вдосконалилася, і хати почали складатися із *трьох головних частин* (**сіни, світлиця та комора**) – ми це називаємо *тридільна* хата. Вхід хати вів у першу частину хати – *сіни*.

З одного боку сіней була **світлиця (хата)** - велика кімната для мешканців хати. В світлиці проходило усе життя родини – готували та споживали їжу, пряли та вишивали, спали. Влітку люди мало часу проводили в оселях – увесь день працювали на полі, чи в городі. Часто навіть їли в саду коло хати.

З другого боку сіней була **комора** або *кліть*, де господарі тримали харчі та речі для щоденної праці, які не показувалися в світлиці.

Українські хати будували переважно з дерева та глини. При будівництві глиняної хати використовували дерев'яний каркас з колод, а решта стін переплітали жердками – тонкими прутами, які мастили з обох боків глиною, перемішаною із соломною. Опісля білили обидва боки (ззовні, і зсередини) крейдою (вапняковим розчином). Така хата мала покрівлю (дах) із соломи або очерету.

В степу, також знаходяться хати, будовані із блоків глини, зліплених разом глиною, змішаною з соломною. Ці хати білили і ззовні, і зсередини.

В лісистій місцевості (в Карпатах та на Поліссі) хати будували з товстих колод, припасованих щільно одна до одної. Такі хати покривали *гонтами* – дерев'яними дощечками. Їх переважно не білили.

Здебільшого, українські хати мали **чотирискхилий дах**, що відрізняло їх від осель сусідніх народів. Деколи дах був **двосхилим**.

Глиняні хати внизу, біля основи, мали потовщення стіни – **призьбу**, яку малювали іншим кольором глини. Така хата була дуже красивою – біла з кольоровою основою. Часто українські хати ззовні та зсередини оздоблювали візерунками та малюнками.

Підлога в традиційній давній українській хаті була глиняною (називалася «долівка»), часом застелялася соломною. В Карпатах підлогу застеляли дерев'яними дошками.

Основними елементами світлиці були:

- Велика **піч**. Вона була обов'язковим і дуже важливим елементом. На ній не лише готували їсти, але й опалювали хату, сушили все, що потрібно, а також за піччю спали діти чи старші люди. Найчастіше господиня прикрашала піч малюнками.
- **Піл** (дошки на стовпчиках), на яких спали. Піл виконував функцію ліжка.
- **Лавки (лави)** – довгі дошки вздовж стін хати та біля столу, на яких сиділи.
- **Мисник** - полички на посуд, миски.
- **Покуть** – куток хати, протилежний від печі. Там висіли *ікони (образи)* – переважно на поличці яка зветься **божницею (божником)**. Покуть щедро прикрашали вишитими рушниками. Тому часом цю частину хати називали ще червоним кутком. Це була найпочесніша частина хати, тому за столом на покуті було місце господаря, важливих гостей, наречених, тощо. На покуті ставили дідух у різдвяний час.
- **Стіл, скриня, ослін.**

На стелі посередині хати проходив **сволок** – це товста балка, яка тримала конструкцію даху. На сволоку часто вирізали рік будівництва хати та її власника; родинні свята (уродини, смерті, весілля). Також малювали картини на сволоку, прикрашали різбленням хрестів, сонця, місяця, інших містичних символів, які охороняли хату від злих духів. До сволока кріпилася дитяча колиска для немовлят.

